

Încununare a aspirațiilor de veacuri ale poporului român, eliberarea națională, rezultat al luptei duse de cele mai înaintate forțe social politice ale vremii, în cadrul cărora rolul hotărîtor l-au avut masele largi populare, Unirea din 1918 a reprezentat o adevărată piatră de hotar în dezvoltarea României moderne. „Marea Adunare populară de la Alba Iulia, care a proclamat unirea Transilvaniei cu patria mamă, uriașele manifestări organizate de masele populare din toate provinciile românești au consfințit voința de unire a întregii noastre națiuni”¹ — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În cadrul luptei românilor pentru autodeterminare și unirea Transilvaniei cu România, se înscriu, dăltuite adînc în istoria și conștiința poporului nostru și puternicele acțiuni ce s-au desfășurat în toamna anului 1918, în județul Hunedoara, la care au luat parte activă, în front comun toate clasele, categoriile și stările sociale.

Din miile de hunedoreni care au luat parte la evenimentele anului 1918 ce au culminat cu Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie, ne-am propus să prezentăm cîteva aspecte, așa cum au fost ele trăite și redată de doi dintre participanți: Victor Șuiaga și Valeriu Pascu.

Recent, în arhiva Muzeului din Deva au intrat fondurile arhivistice aparținînd celor doi. Avocat și om politic în perioada interbelică, actualmente pensionar, domiciliat în Deva, Victor Șuiaga referindu-se la evenimentele din toamna anului 1918, arată: „Aveam 19 ani împliniți și eram elev în clasa 8-a la liceul român din Blaj, dar luat în armata austro-ungară la 18 ani neîmpliniți, revoluția mă adusese acasă prin mijlocul lunii noiembrie 1918, de pe frontul italian, rănit și slăbit. Totuși, în vîltoarea marilor evenimente ce zguduiau și schimbau lumea, n-am putut sta să mă odihnesc și refac, fiindcă n-aș fi avut liniște să lipsesc de la lupta revoluționară și de la marea sărbătoare a unirii cu România”².

Valeriu Pascu, ofițer de carieră în armata austro-ungară între anii 1914—1918, cu gradul de locotenent, în perioada 1922—1940 a locuit la Cluj, ocupîndu-se cu probleme economice. La pierderea nordului Transilvaniei prin Dictatul de la Viena, s-a stabilit în București, unde domiciliază și astăzi. În luna noiembrie 1918, întors de pe front, Valeriu Pascu s-a înrolat ca voluntar în Garda Națională Română din Orăștie, îndeplinind funcția de adjutant al comandantului (lt. col. Cernăuțeanu) și de șef serviciu recrutare și mobilizare. Pentru serviciile aduse statului ro-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Istoria poporului român, Culegere de texte*, București, 1983, p. 285.

² Arhiva Muzeului județean Hunedoara — Deva, fond Victor Șuiaga, inv. 26276/741, fila 3.

mân Valeriu Pascu a fost decorat cu Medalia „Victoria“ a marelui război pentru civilizație 1914—1918, precum și cu Medalia cu spadă pe pan-glică.

Datorită pierderilor suferite pe cimpurile de luptă în vara și toamna anului 1917 și 1918, a descompunerii unităților austro-ungare de pe fronturi, precum și în urma luptei tot mai intense a maselor populare exploatate și asuprite, criza regimului dualist s-a accentuat. În Imperiul habsburgic, subminat în interior și pierzându-și orice prestigiu pe plan internațional, s-au creat condiții favorabile lichidării acestui stat artificial, format împotriva voinței popoarelor. „Bătuse ceasul suprem al istoriei. Am trăit și am văzut cum se apropia și izbucnea revoluția, iar putredul imperiu austro-ungar se prăbușea și se destrăma peste tot — își amintește Victor Șuiaga. Militarii plecau de pe front și din cazărmi înarmați spre case, fără să mai asculte de comandanți și de legile stăpînirii. Purtînd tricolorul pe uniformă, românii aveau un singur gînd să scape de robia austro-ungară și să se unească cu România“³.

În aceste împrejurări, în scurt timp, organele puterii de stat austro-ungare au fost lichidate sau paralizate. Consiliul Național Român, constituit la 29 oct. 1918 din reprezentanți ai Partidului Național Român și ai social-democrației române, a hotărît convocarea pentru 1 dec. 1918, la Alba-Iulia, a unei adunări naționale a tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. „În vîltoarea revoluției toți românii transilvăneni, soldați și conștienți, înființează consilii și gărzi naționale în sate și în orașe, alungă jandarmeria și administrația maghiară, începînd preluarea puterii de stat sau a imperiului, cum se vorbea în limbajul vremii — arată Victor Șuiaga. Astfel, s-au înființat Consilii și Gărzi naționale pe întreg județul Hunedoara în primele zile a lunii noiembrie 1918. La Brad și Hunedoara în 5 nov., la Deva și Orăștie în 7 nov., la Petroșani în 8 nov. etc.“⁴.

Valeriu Pascu, în calitate de șef al serviciului de recrutare și mobilizare în Garda Națională Română din Orăștie notează: „Împreună cu locotenent colonelul Cernăuțeanu a trebuit să desfășor o intensă activitate pentru a reuși să încadreze în garda națională pe toți cei care — în număr deosebit de mare — cercau lucrul acesta. În scurt timp, după o instrucție sumară, dar absolut necesară, constituiți pe grupe, plutoane și companii, membrii gărzilor naționale au fost repartizați la posturile lor, în vederea menținerii ordinei.

... Ca urmare a hotărîrii C.N.R.C. din Arad, au desfășurat o vie activitate și în ceea ce privește alegerea delegațiilor oficiale din plasa Orăștie, care urma să participe, la 1 dec. 1918 la Adunarea de la Alba-Iulia“⁵.

În vederea organizării M.A.N. de la Alba Iulia au fost difuzate locuitorilor de la sate și orașe actele C.N.R.C., cum a fost „Chemarea“ din 15 nov. 1918 prin care se stabilea că singura națiune română are dreptul să-și hotărască soarta și deci să facă în toate cercurile electorale alege-

³ *Idem*, fila 4.

⁴ *Idem*, fila 5.

⁵ Arhiva Muzeului județean Hunedoara — Deva, fond Valeriu Pascu, inv. 23501/320, fila 4.

rea delegaților pentru Adunarea Națională sau manifestul de la 18 nov. intitulat „Către popoarele lumii“, în care se arată că poporul român va înfăptui autodeterminarea, în spiritul intereselor sale firești „Am citit și difuzat sătenilor apoi actul prin care se făcea convocarea M.A.N. de la Alba Iulia pe ziua de 1 dec. 1918, cu programul ei — arată Victor Șuiaga. Toate aceste acte și hotărâri ale C.N.R.C. din Arad ajungeau și se difuzau cu mare iuțală în toate orașele și satele județului Hunedoara, datorită apropierii și bunelor comunicații cu acest oraș“⁶.

Astfel, într-o mare bucurie și însuflețire, în toate cercurile electorale din acest județ, au fost aleși de popor delegați oficiali ordinari și supleanți, iar instituțiile, asociațiile și reuniunile de tot felul au ales reprezentanții lor ca membrii de drept. În aceeași atmosferă entuziastă și-au ales delegații lor secțiile partidului social-democrat român. „Atit a fost de mare și generală însuflețirea pentru Unire, încît însuși minerii social-democrați de alte naționalități din Valea Jiului au ținut adunări și au hotărît că nu se opun unirii neamului românesc, dar cer libertate completă pentru muncitori, iar o numeroasă delegație a lor condusă de Iosif Ciser, a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia“ — notează Victor Șuiaga⁷.

Hunedoreni au fost frumos și demn reprezentați — arăta Șuiaga în continuare — „... în numele populației județului Hunedoara care atunci avea aproape 320.428 locuitori, din care românii formau 81,67% cum arată statistica din 1920 și ei au constituit 12,62% din totalul de 1228 delegați ai întregii Transilvanii. Apoi între cei peste 100.000 român adunați acolo, se găseau cam 20.000 de hunedoreni care toți au ratificat în mod plebiscitar istorica hotărîre de unire“⁸.

A plecat mulțime mare la Alba Iulia, din toate văile și plaiurile hunedorene, plugari, meseriași și muncitori, în frunte cu cărturarii satelor și ai orașelor, purtînd cu ei steaguri tricolore și cîntînd „Deșteaptă-te române“, „Trei culori“ și „Pe-al nostru steag“.

„Au mai plecat la Alba Iulia din acest județ și formații militare ale Gărzilor naționale române din Orăștie, Brad și Deva — își amintește Valeriu Pascu. Au fost apoi prezenți la Adunarea națională și delegații Corpului voluntarilor români de la Iași, între care se găseau hunedoreni Dr. Toma Vasinca din Pui și Vasile Osvada din orașul Hunedoara“⁹.

A fost o călătorie superbă de rară mindrie și înălțare sufletească, rămasă de neuitat, în care atmosfera era de țară românească — își amintesc cei doi participanți. „Toate drumurile erau pline cu lume ce mergea la Alba Iulia să vadă cum răsare soarele libertății naționale“ — arată plin de emoție Victor Șuiaga¹⁰.

⁶ Arhiva Muzeului județean Hunedoara — Deva, *fond Victor Șuiaga*, inv. 26276/741, fila 5.

⁷ *Idem*, fila 6.

⁸ *Idem*, fila 7.

⁹ Arhiva Muzeului județean Hunedoara — Deva, *fond Valeriu Pascu*, inv. 23501/320, fila 3.

¹⁰ Arhiva Muzeului județean Hunedoara — Deva, *fond Victor Șuiaga*, inv. 26276/741, fila 8.

Alba Iulia întâmpina marea mulțime frumos împodobită cu drapele românești și cu pancarde pe care era scris numele țării.

Ziua cea mare a debutat cu o dimineață geroasă dar însorită. O mulțime uriașă s-a adunat pe Cîmpul lui Horia, o mulțime de oameni purtînd drapele tricolore și cîntînd cîntece patriotice — își amintesc cei doi participanți.

În același timp, pentru adunarea populară a celor peste 100.000 de români prezenți acolo s-au pus mai multe tribune de la care oratori desemnați au vorbit, explicînd poporului punctele fundamentale de organizare a noii Româнії. „Dintre hunedoreni au vorbit acolo Dr. Petru Groza din Deva și Dr. Aurel Vlad din Orăștie, pe care i-am auzit eu“ — notează Victor Șuiaga¹¹.

„Eu mă aflu pe una din tribunele principale în calitate de comandant și port — drapel, fluturînd tricolorul alături de alte steaguri — își amintește Valeriu Pascu. Pe tribuna pe care mă aflu... se găseau ca reprezentanți ai acestei adunări de mare importanță, în dreapta mea I.P.S. Episcopul de Maramureș, Miron Cristea, în fața mea I.P.S. Episcopul Gherlei, Iuliu Hossu, citind rezoluția Marei Adunări, prin care s-a proclamat Unirea cu România“¹².

Ședința delegaților s-a ținut în sala Cazinoului Ofițerilor din Cetate, care cu toată mărimea ei abea i-a putut primi pe toți delegații și invitații. În biroul Adunării au fost aleși și doi hunedoreni: prof. Dr. S. Dragomir de la Sibiu, originar din Gurasada și muncitorul Iosif Ciser din Petroșani¹³.

„După comunicarea concluziilor de unire cu România, în marele tumult de pe platou se naște o însuflețită și spontană explozie de bucurie, oamenii se îmbrățișează cei mai mulți plîng de bucurie — scrie pătruns de emoție Valeriu Pascu. În jurul tribunelor în cîntece patriotice se înalță imnul sfînt „Deșteaptă-te române din somnul cel de moarte“, toată lumea intră în o mare horă a Unirii, pentru ca în cîntece și jocuri naționale să intrăm în primele ceasuri de existență a unei Româнії Mari, menită pe vecie să păzească neștirbită unitatea poporului român, despărțit și fărîmitat timp de două milenii de către cîmpotritorii vremelnici“¹⁴.

Rememorarea evenimentelor de seamă din toamna anului 1918, apelînd la însemnările unor participanți, se vrea un cald omagiu adus românilor modești și anonimi de pretutindeni, care conduși de cărturari și inimoși patrioți ai neamului românesc, au realizat visul de veacuri al poporului nostru, Unirea Transilvaniei cu România.

¹¹ *Idem*, fila 10.

¹² Arhiva Muzeului județean Hunedoara — Deva, fond Valeriu Pascu, inv. 23501/320, fila 4.

¹³ „Sargetia“, XV, 1981, p. 276.

¹⁴ Arhiva Muzeului Județean Hunedoara — Deva, fond Valeriu Pascu, inv. 23501/320, fila 10.

PARTICIPANTS DE HUNEDOARA À LA GRANDE UNION

Résumé

L'article propose, en appelant aux mémoires de deux participants de Hunedoara, parmi les milles, à la Grande Assemblée de Alba Iulia, du 1-er Décembre 1918, Victor Şuiaga et Valeriu Pascu, de metre en évidence l'efervescence révolutionnaire qui a compris les masses populaires vers la fin de l'anne 1918, finis par l'acte historique de 1-er Décembre de Alba Iulia, qui a accompli la volonté pour l'union de notre entière nation.